

Solan söýginiň ahwaly

Category: Edebiýaty öwreniş, Goşgular, Kitapcy, Sözler, Ýatlamalar
написано kitapcy | 23 январа, 2025

Solan söýginiň ahwaly SOLAN SÖÝGINIŇ AHWALY

Şahyr Annasoltan Kekilowanyň goşgulary okyjylar tarapyndan söýlüp okalýar. Hususan-da onuň «Ömrüzaýa ýyldyzym» atly soňky ýygındysyna girizilen goşgulary okyjylary biparh goýmasa

gerek. Şahyryň her bir goşgusy içgin öwrenilmäge we düýpli analizlenmäge diýseň mynasyp. Sebäbi onuň goşgy döredende çeperçilik serişdelerinden ussatlyk bilen peýdalanyp bilşi awtorlar üçin nusga alarlyk diýip hasaplamak bolar. Biz A.Kekilowanyň «Näme üçin?» goşgusy hakdaky söhbete okyjylaryň ünsüni çekmek isleýäris. Bu goşgy awtoryň şygrylarynyň naýbaşylarynyň biri diýsek ýalňyş bolmasa gerek. Şahyryň bu goşgusynda bir gyzyň ykbaly hakynda gürrüň edilip, onuň gam-gussasynyň näme üçündigine jogap agtarylýar.

Ol kimden nägile? Alyp bukjasyn,

Ýazdy epinlerin toý köýneginiň.

Başyn aşak salyp gamlandy birden,

Diýdi, «Sen nirede, ýaşlygym meniň?!»

A.Kekilowanyň aglaba goşgularynda hut birinji setirinden başlap, okyjy, dramatik ýagdaý bilen ýüzbe-ýüz bolýar.

«Ol kimden nägile?» diýmek bilen şahyr ilkinji setirlerde özüne häsiýetli bolan şygrylary dartgynlaşdyrmak usulyny peýdalanýar. Lirik gahrymanyň düşen ahwaly bada-bat üns merkezine geçýär. Özi hem şu dartgynlylygy şahyr ilkinji setirlerden başlap, goşgynyň ahyrky setirlerine çenli alyp gitmegi başaýar. A.Kekilowa başky setirlerde pikirini gutarman, sözleri baglanyşdyryp, şol wagtyň özünde içki sazlaşygy ýoýman indiki setire geçip gidýär. Bu ýerde-de «Alyp bukjasyn» sözleri «Ýazdy epinlerin toý köýneginiň» sözleri bilen özara baglanyşyp gutarnykly many berýär.

Durmuşa çykmazdan ozal gyzlaryň öz bukjalaryny taýýarlaýandygy okyjylara mälimdir. Başyny aşak salyp, gamlanyp, «Sen nirede, ýaşlygym meniň?!» diýip, sowal berýän gyzyň arzuw-hyýalarynyň paşmandygyna birinji bentde belli bir derejede göz ýetirse bolýar.

Bu şeýle bolupdy: ýetişipdi ol,

Ýatlady gyz juwanlygnyň geljegin.

Akyl goýalmady, şonda-da päkdi.

Kim bilýär geljegini näme boljagyn?

Ikinji bentde şahyr lirik yzaçekilmeden peýdalanýar. «Bu şeýle bolupdy» diýmek bilen lirik gahrymanyň ykbaly hakda

gürrüň bermäge başlaýar. Ýöne bu bentde okyjy heniz ol gyz hakynda, onuň ykbaly barada hiç zat bilenok. Diýmek, göräýmäge gyz hakda käbir zatlar gürrüň berilse-de, onuň heniz ýaş gyzdygy, aklynyň goýalmandygy, päkligi barada aýdylyp; «Kim bilýär geljegiň näme boljagyn?» diýip, geljegi hakda bir zatlar habar bermekden syrlylyk bilen saklanýar. Bu setir arkaly başky bentden gözbaşyny alyp gaýdýan dartgynlylyk güýçlendirilýär. Bir setirde iki sözlem düzmek A.Kekilowanyň şahyrana edähetleriniň biri. Ol bu ýerde-de «Akyl goýalmandy. Şonda-da päkdi» diýip, şol häsiýetine wepaly bolýar. Ol beýleki goşgularynyň hem aglabasynda şeýle setirleri getirýär. «Bu şeýle bolupdy: ýetişipdi ol» diýen başky setirler hem şeýle özboluşlylygy görkezýär. Biz bu ýagdaýa şu goşgynyň dowamynda-da duş geleris. Sözleriň, sözlemleriň şeýle gurluşy bu şygryň bentleriniň setirleriniň içki kompozisiýasydyr.

*Solupdy ýürekde güllän söýgüsi,
Rehimsizlik bilen taşlanypdy ol.
Kalbyndaky söýgi zäherlense-de,
Duýgular diýdiler gyza: «Belent bol»*

Bu bentde esasy bolup geçen zatlar gutarnykly gürrüň berilýär. Goşgynyň birinji setirinde «Güllän söýgüň solandygy» obrazly aýdylýar we «rehimsizlik bilen taşlanmak» güllän söýgä-de, liriki gahrymanyň özüne-de degişli bolup durýar. Üçünji setirde «söýginiň zäherlenendigi» hakda gahar gatysykda emosional beýan edilýär. A.Kekilowada diňe ýeke gahryman gatnaşýan halatynda-da goşguda özara söhbetden peýdalanmak häsiýeti bar. Biz ýokarda gyzyň öz ýaşlygyna ýüzlenişine seredip geçdik. «Diýdi: «Sen niredede ýaşlygym meniň?» Bu ýerde duýgular gyza ýüzlenýärler: «Duýgular diýdiler gyza: «Belent bol!» Şonuň ýaly-da bu goşgy bendinde «gürlemek» we «solmak» özara gapma-garşylykda gelip, kompozision halkany emele getirýär. Netijede bu ýagdaý şygryň emosionallygyny artdyrýar.

*Başarypdy giň hem belent bolmagy;
Gynasa-da solan söýgüsi ony.
Ne gözel gijeler geçenini ýatlap,*

Az dāldi ahmyrly geçiren günü.

Adama adatça duýgulary dāl-de, aňy gowy zatlary maslahat berip bilýär. Ol duýgulary sebäpli hemişe azap çekýär. Elbetde, aňyň hem adama berýän güzaby az dāl. Üçünji bentde duýgular tarapyndan belent bolmak hakda aýdylsa, dördünji bentde gyzyň muňa nähili garaýandygy, nähili kabul edýändigini beýan edilýär. Şeýlelikde, bu iki bendiň arasyndan kompozisiýanyň pikir baglanyşygy emele gelýär. «Solan söýgüsiniň ony gynaýandygyna garamazdan ol giň hem belent bolmagy başarýar». Şowsuzlyk sebäpli azap çekmeklik üçin, öz duýgularyna erk etmek, ol wakalary unutmak ýeňil iş dāl. Şonuň üçinem bu bent gyzyň kalbynda gopýan harasaty açyk görkezýär. Sebäbi onuň «Ne gözel gijeler geçenini ýatlap, Az dāldi ahmyrly geçiren günü». Biz bu setirlerde näçe giň hem belent bolmagy başarsa-da, heniz gyzyň ezýet çekýändiginiň şaýady bolýarys.

*Öldi söýgi. Ýandy söýgi, kül boldy,
Ýatlamalar ýaşaýar ol ýürekde.
Hawa, şol gözel gyz garrady bu gün,
Ahmyrly şol köýen söýgüsi hakda.*

Biz ýokarda A.Kekilowanyň bir setirde birnäçe sözlemi getirmäge ýykgyň edýändigini belläpdik. Bu bendiň başky setirlerinde-de şeýle ýagdaýy synlaýarys. Sözleriň, setirleriň, bentleriň özara baglanyşygyny berk hem çeper guramak bilen şahyr şygrylaryň kompozisiýasy babatda-da özüniň örän ussatdygyny görkezýär. «Öldi söýgi. Ýandy söýgi, kül boldy» diýip, şahyr wakany tekrarlaýar. Şeýle hem bu setirde söýgi ahwalynyň beýanyna yzygiderlilik berýär. Söýginiň ölmegi, ýanmagy, kül bolmagy betbagtlylygyň dowamy bolup ýaňlanýar. «Kül bolmak» hiç zadyň galmazlygy, netijesizlik. Awtor bizi şu ýagdaýa elendirip-elendirip getirýär. Onsoňam goşgynyň birinji setirlerinden bāri dowam edip gelýän dramatiki ýagdaý dura-bara güýjeýär.

Gyz näçe giň bolsa-da öz ýatlamalaryndan aýňalyp bilenok. Setirlerdäki gürrüň berilýän wakalardan görnüşi ýaly, awtor okyjyny belli bir waka alyp gelmek bilen, öz şygryny

tutuslygyna liriki yzaçekilmäniň esasynda ýazypdyr. Biz bu setirlerde gyzyň öz paşmadyk söýgüsiniň dowamly ezýetini çekýändiginiň, indi halys garrandygynyň, şonda-da öz ýatlamalaryndan aýňalyp bilmeýändiginiň şaýady bolýarys.

*Belki ol ömründe köp şatlyk görüp,
Başarandyr ýene-de bir söýmäni.
Bilemok onçasyn, bilýärin şuny,
Ilkinji söýgi üçin köp çekdi gamy.*

Awtor bu goşgy bendinde liriki gahrymanyň «köp şatlyk görüp belki ýene söýmäni başarandygyna» ünsi çekmek isleýär. Ýöne bu gümana. Şahyr okyjynyň kalbynda döräp biläýjek pikiri, özi ilki aňşyryp muny öz dili bilenem orta atýar. Bu babatda «Bilemok onçasyn» diýip, ýaňky iki setirde aýdan pikirlerini tassyklardan, munuň has çuňňurdygyny, nämälimdigini ýüzugra aýdyp goýberýär. Bir zat welin belli. Ol gyz «Ilkinji söýgüsi üçin köp gam çekipdir». Bu setirleriň üsti bilen liriki gahrymanyň gam-gussasynyň sebäbini aýdyňlaşdyrmaga çalyşýar. Antiteza işlik görnüşinde şahyrlar tarapyndan seýrek peýdalanylýar. Ýöne A.Kekilowa her bir sözi ýerlikli ulanýar we setirleriň içki kompozisiýasynda antitezadan netijeli peýdalanmagy başarýar. Bu ýerde-de şahyr «bilemok» we «bilýärin» diýen ýönekeýleşdirilen gapma-garşylykly sözlere kompozisiýa hyzmatyny berýär:

*Käte şeýle bolýar. Ilçilik ahyr,
Ýöne diýmäň muňa: «Pelek gerdişi»
Aýdyň siz nämüçin ol gözel gyzyň,
Toý köýnegin ýazyp aglap oturşy.*

Başky setirde öňki seredip geçişimiz ýaly, goşa sözlem döretmek ýagdaýy gaýtalanýar. Şygryň bendiniň tutuş özi bolsa, bize goşgynyň başyndaky «Ol kimden nägile?» diýen sowalyna alyp gelýär. «Ol gözel gyzyň toý köýnegini geýip aglap oturşynyň näme üçindigi» hakdaky setirler ullakan sorag alamatyny keserdip goýýar. Göräýmäge hemme zat düşnükli. Ýöne bu ýerde adamyň dünýäsiniň göz ýetirip bolmajak çäksiz we

gizlin söýgi syrlary ýatyr. Şahyr öňki bentde onuň ýeke bir söýgüsiniň bolan bolmagynyň mümkindigini gaty bir aýan bolmadyk ýagdaýda aýdýar. Onuň başga birine durmuşa çykyp öz hemrasy bilen bagtly ýaşamagy-da ähtimal. Ýöne şonda-da haçandyr bir wagt tötänden özüniň bukjasyny açanda, şol toý köýnegine gözi düşäýse, belki, gözlerinde ýene gam-gussa peýda bolardy. Çünki ol bu toý köýnegini ilkinji söýgüsi üçin niýetläp tikinipdi. Ol köýnegi başga bir ýigit bilen bolan toýunda geýäýse-de mümkin özüni oduň içinde deýin duýar. Ol köýnek ilkinji söýgüniň ýadygärligi. Ol ilkinji söýgüsinem, mümkin hiç wagt unudyp bilmez.

*Aýdyň siz nämüçin ol gözel gyzyň,
Toý köýnegin ýazyp aglap oturşy.*

– diýende, okyjynyň ýüregi jigläp gidýär. Goşgy gutarýar, ýöne seniň beýniňi dolduryp duran pikirler gutarma ýok.

Goşguda haýsydyr bir ahwalaty köpmanyly beýan etmek şahyryň öz şygrynyň kompozisiýasyny gurus sungatyna bagly. «Nämeleri aýtmaly, nämeleri aýtman saklanmaly, nämeden başlamaly, nämede gutarmaly?» diýen ýaly dürli sowallaryň çözgüdini her bir ussat şahyr özüçe eserlerine siňdirip bilýär. A.Kekilowa hem şeýle ussatlygy ele alan awtor. Ol aglaba goşgularyny syrly sowallar bilen başlap, şygryň soňuny köpmanyly ýagdaýda gutarýar. Goşgynyň birinji setirinden başlap, tä ahyrky setirine çenli dartgynlylygy saklap, okyjyny yzyna düşürmegi başarýar.

Biz söhbetimiziň ahyrynda goşgyny boýdan-başa, gaýtadan okyjylaryň dykgatyna hödürleýäris.

*Ol kimden nägile? Alyp bukjasyn,
Ýazdy epinlerin toý köýneginiň.
Başyn aşak salyp gamlandy birden,
Diýdi, «Sen nirede, ýaşlygym meniň?!»*

Bu şeýle bolupdy: ýetişipdi ol,
Ýatlady gyz juwanlygnyň geljegin.
Akyl goýalmady, şonda-da päkdi.

Kim bilýär geljegiň näme boljagyn?

Solupdy ýürekde güllän söýgüsi,
Rehimsizlik bilen taşlanypdy ol.
Kalbyndaky söýgi zäherlense-de,
Duýgular diýdiler gyza: «Belent bol»

Başarypdy giň hem belent bolmagy;
Gynasa-da solan söýgüsi ony.
Ne gözel gijeler geçenin ýatlap,
Az däldi ahmyrly geçiren günü.

Öldi söýgi. Ýandy söýgi, kül boldy,
Ýatlamalar ýaşaýar ol ýürekde.
Hawa, şol gözel gyz garrady bu gün,
Ahmyrly şol köýen söýgüsi hakda.

Belki ol ömründe köp şatlyk görüp,
Başarandyr ýene-de bir söýmäni.
Bilemok onçasyn, bilýärin şuny,
Ilkinji söýgi üçin köp çekdi gamy.

Käte şeýle bolýar. Ilçilik ahyr,
Ýöne diýmäň muňa: «Pelek gerdişi»
Aýdyň siz nämüçin ol gözel gyzyň,
Toý köýnegin ýazyp aglap oturşy.

Mämmetgurban MÄMMETGURBANOW.

«Edebiýat we sungat» gazetini, 22.11.1996 ý. Edebiýaty öwreniş